

Eesti Välispoliitika Instituudi mõttepaber no. 24
Oktoober 2015

Venemaa ja Süüria

Autor: *Karmo Tüür*

Käesolev mõttepaber proovib anda sissevaate Venemaa Föderatsiooni rollile Süüria kodusõjas ning laiemalt regionaalses huvide kokkupõrkes.

Sissejuhatuseks: ehkki tegu on üksteisest kaugete ja üsna erinevate riikidega, on nende vahel ka silmatorkavaid sarnasusi. Nii Venemaa kui Süüria kuuluvad Freedomhouse indeksi järgi kategooriasse „mittevaba“ (vastavate näitajatega 6 ja 7 10-ballisel skaalal)¹, korrupsioonitase mõlemas riigis Transparency CPI järgi väga kõrge (vastavalt 136 ja 159 koht 174'st)², ajakirjandusvabaduse osas oluline keeruline (117 ja 177 180'st)³ jne.

Nende kahe riigi suhted ei põhine aga režiimide sarnasusel, vaid klassikalisel klientaarsel suhtel. Süürias võimul olev al-Assadi klann ootab ja enamasti ka saab tuge Venemaalt, kes ei paku seda tuge aga põrmugi heast südames tulenevalt ja tasuta. Kuid selles pole midagi erilist ega vaid Venemaale loomuomast.

Kaugem ajalugu

Ehkki ametlikult loetakse Venemaa ja Süüria suhete algust aastast 1944⁴, mil seati sisse Nõukogude Liidu ja Süüria vahelised diplomaatilised suhted, tuleb seda aegrida tublisti pikendada.

Süüria iseseisvus ametlikult küll isegi mõni aasta hiljem (1946.a), kuid tegemist on piirkonnaga, mida Venemaa õigeusklik-patriootilises kirjanduses tuntakse kui „piibellik regioon“ (Библейский регион) ning millega on Venemaal loomuldasa ajaloolised sidemed.

Kui isegi jätta kõrvale ülepingutatult kõlavad hüüatused stiilis: „Süüria on meie maa, me peame seda kaitsma“⁵ siis on Venemaa kui õigeuskliku riigi seosed piirkonnaga siiski ammused.

¹ https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf

² <http://www.transparency.org/cpi2014/results>

³ <https://index.rsf.org/#/>

⁴ <http://www.mid.ru/maps/sy/-/category/10500/?currentpage=double>

⁵ „Сирия - это наша земля. Именно оттуда пришла к нам цивилизация.“ See loosung kõlas telekanal Rossia eetris 1.okt 2015.a Duumasaadik Semjon Bagdasarov suust (Bagdasarov on vähetuntud Lähis-Ida ja Kesk-Aasia Uuringute Keskuse juht). Videolõik nähtav siit <http://obozrevatel.com/politics/87153-v-rossii-zayavili-chto-siriya-eto-nasha-russkaya-zemlya-videofakt.htm>

XIX saj keskel asutati praeguste Süüria, Palestiina, Iisraeli jt piirkonna riikide aladega tegelev „Императорское православное палестинское общество“, mille tegevus taastati riiklikul tasandil juba 1992.a. (alates 2007.a juhib seda Sergei Stepašin, auliikmete komiteed patriarh Kirill). Ühing tegeles ametlikult palverännakute korraldamisega jms humanitaar- ja religioossete küsimustega, omades koole, haiglaid, kirikuid mh ka Damaskuses ja mujal tänapäevase Süüria aladel. Sisuliselt oli tegu aga suuresti nõ varidiplomaatilise kanaliga⁷, mille eesmärgiks oli etnilis-religioossete pingete juhtimine kogu Levanti piirkonnas⁸ ning osalemine võrdsel määral Prantsusmaa ja Inglismaaga piirkonna küsimuste korraldamises Ottomani impeeriumi jaoks keerulistel aegadel⁹.

Nõukogude aeg

Ehkki muutunud olid riigikorrad nii Venemaal kui Süürias, tekkinud uued riigid ja lagunened vanad jõujooned, nähti Moskva poolt vajadust piirkonnas aktiivne olla suuresti ikka samas võtmes – tegutseda võrdväärselt lääneriikidega. Süüria sõjaväe ülesehitamist, sealsete sõjaväelaste massilist väljakoolitamist NSVL sõjakoolides ning ka otseselt oma vägede sisseviimist põhjendati vajadusega „toetada Süüria vägesid vastasseisus Iisraeli-USA jõududele, mida toetavad Briti-Prantsuse-Itaalia väekontingendid NATO lipu all¹⁰“

1967.a nn Kuuepäevase sõja¹¹ järel pumpas NSVL Süüriase hinnanguliselt 2,5 mlrd USD eest sõjalist abi¹², tugevdades samal ajal ka muid araabia-meelseid liikumisi piirkonnas. 1971.a riigipöördega võimule tulnud Hafes al-Assad võttis suuna veelgi tihedamal koostööle ja 1972.a sõlmiti NSVL-Süüria koostöölepe.

1973.a nn Oktoobrisõda¹³ oli üks arvukatest proxy-sõdadest (varisõda) NSVL ja USA vahel, mille järel Moskva sai ainult kinnitust vajadusele suurendada ja põlistada oma sõjalist kohalolekut Süürias. Sadamalinn Tartus oli üheks nähtavaimaks kinnituskohaks, kuhu rajati mereväe tehniline tugijaam¹⁴.

6 <http://ippo.ru/>

7 Mh avas keskus 2013.a esinduse ka Eestis <http://www.newsru.com/religy/28nov2013/tallinn.html>

8 Levant on kitsamas mõttes Süüriat ja Palestiinat ühendav nimetus, laiemas plaanis mahub sama katuse alla ka Küpros, Liibanon, Iisrael, Jordaania ja ka osaliselt Türgi.

9 Сирия и Ливан в XIX начале XX века: первые шаги модернизации «сверху»
<http://cyberleninka.ru/article/n/siriya-i-livan-v-xix-nachale-xx-veka-pervye-shagi-modernizatsii-sverhu-po-materialam-avpri>

10

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D1%81%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE

11 5.-10.juuni 1967, ühelt poolt Iisrael, teiselt poolt Egiptus, Süüria ja Jordaania, lõppes Iisraeli võiduga.

12 <http://www.jewishpolicycenter.org/833/the-syria-soviet-alliance>

13 Sõda ühelt poolt Iisraeli ja teiselt poolt Süüria ja Egiptuse vahel 6.-23.okt 1973, lõppes Iisraeli võiduga.

14 Kuna kirjutise autor on selles tugipunktis korduvalt viibinud, teenides NSVL mereväes, siis on kohane kinnitada, et tegu ei ole „mereväebaasiga“, nagu seda tihti nimetatakse. Piiratud tehnilise võimekusega (alates kai pikkusest ja madalast süvisest ning lõpetades pakutavate tugiteenuste arvuga) ja väikese meeskonnaga punkt polnud mõeldud millekski muuks kui nõ lipunätamise kohaks, omamoodi sillapeaks, mille kaudu vajaduse korral kiirelt kohalolekut suurendada. Omaette lugu on legendi tasandil eksisteeriva

1976.a Süüria otsus hõlvata osa Liibanonist (kaitsmaks sealseid kristlasi kodusõja eest) rikkus tublisti kahepoolseid suhteid, kuid strateegiline nägemus oma kohaloleku olulisusest oli olulisem. Mihhail Gorbatšovi võimustumise järel vähenes koostöö miinimumini. NSVL lõpupäevil 1990-1991 jõuti koguni koostöösidemetete sõlmimiseni Iisraeliga, kuid isegi üldine Gorbimaaania Läänes ja ajutine sula NSVL'is ei viinud erisuhteid Süüriaga nulli.

Peale NL lagunemist

Peale NSVL lagunemist keskendus Venemaa suuresti enda siseprobleemidele ja lähinaabruse kontrollimisele. Selle lähenemise omamoodi kulminatsiooniks sai baaside sulgemine Kuubas ja Vietnamist 2002. aastal ning ka Süüria mereväe tugipunkti meeskond kahanes mõneliikmeliseks. Peale Vladimir Putini omamoodi verstepostiks kujunenud kõne Müncheni julgeolekukonverentsil on aga pilt hakanud aegamisi muutuma. Gruusia-kampaania 2008 oli esimeseks sirutuseks, omamoodi kontroll-liigutuseks, näitamaks nii endale kui ülejäänud maailmale, et vahepeal kasutuseta jäänud sõjaline muskel pole kärbunud. 2013.a hakati rääkima Vietnami baasi taastamisest, 2014.a tuli kõne alla Kuuba, nüüdseks on jõuliselt laiendatud oma kohalolekut Süürias ning enese taaskehtestamis-soovil ei ole hetkel muid piiranguid kui kidurad ressursid.

Süüria olulisust Venemaa välispoliitikas saab vaadelda mh läbi Venemaa Föderatsiooni välisministeeriumi infovoo. 2000'te algul oli kahepoolseid kontakte minimaalselt, enamasti mainiti kohtumisi Süüria kolleegidega mingis regionaalses võtmes, tavapärastel lähtuvalt Araabia-Iisraeli konfliktist raamistikust.

2000	5
2001	5
2002	2
2003	9
2004	6
2005	24
2006	11
2007	5
2008	12
2009	12
2010	2
2011	36
2012	159
2013	214
2014	158
2015 (jaan-sept)	95

Tabel 1. Süüria-teemaliste pressiteadete esinemissagedus VF välisministeeriumi infovoos.

(allikas: VF välisministeeriumi veebileht <http://www.mid.ru/maps/sy?currentpage=main-country>)

Samas kaubavahetuse osas on numbrid suhteliselt tagasihoidlikud, mis tõestab ilmekalt, et tegu on eelkõige (geo-)poliitilise ja mitte majandusliku huviga. Viimastel aastatel on VF import Süüriasse jäänud tasemel u 500 mln USD aastas, samal ajal kui VF on korstnasse kirjutanud u 10

veeluse baasiga, kuid seda ei saa autor ei kinnitada ega ümber lükata.

mlrd USD jagu Süüria võlgu (hinnangulisel 70% ehk 13,6 mlrd USD tasemelt 3,6 mlrd USD tasemele¹⁵)

Joonis 1. VF import Süüriasse

(allikas <http://www.rusexporter.ru/research/country/detail/2506/>)

Kaupade sisseveos on VF osakaal u 8% ja kasvav (enamasti kütus, tehnika, lõhkeained jms), eksport Venemaale (enamasti puuviljad, pähklid ja tekstiilikaubad) u 6% Süüria kogu väljaveost ning kahanev.

Energeetiline element

Vene-Süüria suhteid vaadates tuleb loomulikult silmas pidada ka energeetilist aspekti. Ehkki Süüria ise pole just suurim nafta- ega gaasitootja (vastavalt 66. ja 44.koht maailmas), eriti kui võrrelda teiste piirkonna riikidega, eriti Saudi Araabiaga, on tal väidetavalt 2,5 mlrd barreli jagu tõestatud naftareserve, lisaks 50 mln tonni põlevkivi jne¹⁶.

Sellest tunduvalt olulisem on aga Süüria asend transiidikoridoride mõttes. Süüria on moel või teisel sisse kirjutatud praktiliselt igasse projekti, mille eesmärgiks on tuua kas Iraani, Iraagi või Katari gaas Euroopa turule. Taoliste projektide jõustumise korral nõrgeneks mõistagi Venemaa niigi kõikumalöönud roll Euroopa energeetikas – siit on aga suhteliselt hõlbus teha järeldus, et Moskva pole taolistest projektidest huvitatud vähemalt senikaua, kuni tal pole käes kontrollivõimalusi.

Venemaa enda ja teda toetavates meediaruumides leviva versiooni kohaselt olla asi aga täpselt vastupidine. Tegu olevat USA-Saudi koostöös toimuva võitlusega kõigiga, kes üritavad seista vastu USA globaalsetele ambitsioonidele. Destabiliseerides Süüriat, Iraani ja laiemalt kogu regiooni püütakse nõrgestada Venemaad läbi langevate naftahindade, oma huvides soovitakse koguni olemasolevad riigid tükeldada „torujuhtmeriikideks“^{17,18,19}. Sama versiooni omaette huvitavaks alaliigiks on nägemus, et Venemaa-vastast rünnakut juhivad Katar, kes soovib Venemaa Euroopa gaasiturult välja tõrjuda.²⁰

¹⁵ <http://www.ibtimes.com/why-russia-backing-assads-regime-syria-799087>

¹⁶ <http://www.ibtimes.com/syrian-oil-gas-little-known-facts-syrias-energy-resources-russias-help-1402405>

¹⁷ <http://www.aina.org/news/20141026211214.htm>,

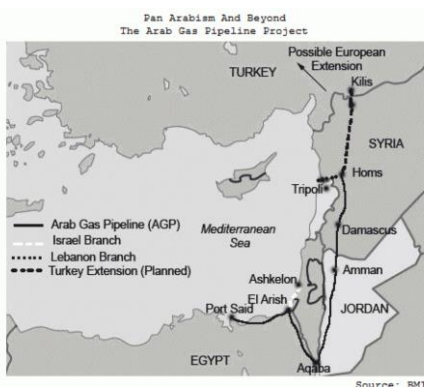
¹⁸ <http://www.wpr.ru/archives/4174>

¹⁹ <http://m.fondsk.ru/news/2015/09/11/us-planiryut-razdel-iraka-i-sirii-na-truboprovodnye-gosudarstva-35333.html>

²⁰ http://www.iran.ru/news/analytics/92846/Rossiya_Iran_Katar_Borba_za_gazovye_rynki_obostryaetsya

Joonis 2. Võimalikud Süüriat läbivad gaasijuhtmed.
(allikas: <http://www.wpru.ru/archives/4174>)

Joonis 3. Konkureeriv Arab pipeline nimeline projekt
(allikas http://pipelinesinternational.com/news/gazprom_may_join_arabian_gas_pipeline/040698/)

Praegune sõda

2011.a puhkenud Süüria kodusõjas on Venemaa valinud legitiimse valitsuse poole. Moraalsed vastuargumendid stiilis „valitsuse jõukasutus oma rahva vastu muudab ta ebalegitiimseks“ pärinevad sedasorti paralleel-realsusest, mida Moskva ei tunnusta.

Üheks ehk kummalisevõitu, kuid siiski kõneväärseks detailiks kogu äärmiselt keerulises loos on religioosne aspekt. Süürias preagu võimul olevate alaviitide liigitamine šiiitlike moslemite hulka on samavõrra õige kui ka nende samastamine kristlastega.

Tahtmata küll laskuda usundiloolistesse vaielustesse, tuleb ainult tõdeda, et alavism on tinglikult pigem filosoofiline kui religioosne nähtus ning alaviidid ise suhtuvad kõigisse nn raamaturahvastesse ühetaoliselt. Selle üks näiteid on seotud meie jaoks olulise ja geograafiliselt lähedase juhtumiga, kui Süüria dessantvägede ülem palus Pihkva dessant-diviisi vaimulikku isa Teor'i hakata ka nende vaimseks isaks²¹.

Venemaa on konfliktis osalemiseks valinud kaks meetodit. Ühelt poolt kasutatakse (halvasti) varjatud võtteid konflikti süvendamiseks, suunates oma kodumaiseid tulipäid Süüriasse võitlema. Nii nt ainuüksi ühest Dagestani külast läks 20 noort meest sõdima Süüriasse Assadi vastu, kellest 7 sai surma, ülejäänud on kodus tagasi, mõned neist mõisteti küll vang, kuid on juba amnestia korras vabastatud.²² Tuleb tunnustada, et see meetod on andnud oma positiivse

²¹ <http://pln-pskov.ru/society/145063.html>

²² The Russian village that sent 20 men to wage jihad in Syria (By Andrew Roth, The Washington Post) <http://www.stripes.com/news/europe/the-russian-village-that-sent-20-men-to-wage-jihad-in-syria-1.375456>

efekti – vinduv kodusõda Põhja-Kaukaasias, mille põhiraskus on viimastel aastatel kandunud justnimelt Dagestani, on leevenemas, vähemalt hukkunute arvu vähenemise mõttes²³.

Teisalt sekkutakse avalikult ja efektselt lahingtegevusse läbi õhu- ja raketilöökid. Tulelöök Kaspia mere flotillilt tõi oma ootamatuse ja komplitseeritusega (raketid pidid läbima Iraagi ja Iraani õhuruumi) Kremli nõ suurte meeste hulka – ning see oligi eesmärk omaette.

Kokkuvõtteks

Venemaa jätkab oma vähemalt sajandipikkust mängu, mille sisuks on geopoliitiline ja – strateegiline võistlus muude väliste suurvõimudega ning mille hinnaks on jätkuv, kord ägedam ja kord leebem konflikt Lähis-Ida piirkonnas.

Kui tõlkida need kaks mõistet – geopoliitika ja -strateegia – väga lihtsal moel lahti, siis see tähendab mõjuvõimu ja ressursse. Mõjuvõimu mitte isegi niivõrd konkreetnes riigis/piirkonnas, kuivõrd laiemas plaanis, mille vormiliseks väljendiks on see, et kas ühte või teist riiki võetakse nõ suurte läbirääkimislaudade taha või mitte. Ka ressursside osas pole mitte niivõrd oluline saada oma kontrolli alla konkreetset nafta- või gaasiväljad, kuivõrd kontroll globaalsetel turgudel toimuva üle.

Praegune konflikt juhtub toimuma Süüria pinnal. Kui võtta ette kolm peamist Süüria probleemi – siseriiklik vägivald, ISIS ja põgenikevool, siis võib küsida, et kas Venemaa praegune käitumine aitab lahendada ühtegi neist? Vastus on ilmselt pigem „ei“ kui „jaa“.

- Konflikti algpõhjuseid ehk vastuolusid eri gruppide, usulahkude ja klannide vahel ei suuda ega ilmselt ka taha lahendada ükski väline sekkuja. XX sajandi alguses piirkonda (tihti joonlaua abil) loodud riikide süsteem koos oma kontrollmehanismidega on tõsiselt ohus.
- ISIS (IS, DAESH) nimelist probleemi ükski väline sekkumine mitte ei lahenda, vaid süvendab. Tuleb meeles pidada selle tekkeahelat (väga tinglikult ja kohmakalt, aga siiski: Taliban, al-Quaeda ja ISIS²⁴) et mõista – see nähtus on tekkinud välisjõudude tõttu ja toel. Venemaa on olnud üks nendest, kes loodab kohalike relvakandjate abil saavutada oma piirkondlikke ja kaugemaid eesmärke.
- Põgenike voogu piirkonnast ei suudaks Venemaa isegi parima tahtmise korral enam peatada. Sellist tahtmist aga Kremli pole, pigem nähakse inimlaviini kui midagi, mis nõrgestab Läänt ja seega parendab Venemaa võimalusi näida suhteliselt paremas olukorras olevana.

Venemaa praegusel juhtkonnal on toimuvaga seoses kolm huvi: toetada legitiimset režiimi, hoida oma tugipunkti piirkonnas, pressida Läänelt välja enda tunnustamist olulise osalejana nn Suures Mängus. Lisaks sellele on tal võimalik kasutada radikaalse islamismi vastu võitlemise ettekäänat nii Põhja-Kaukaasias kui vajadusel ka lähinaabrite juures.

²³ <http://www.kavkaz-uzel.ru/rubric/1103>

²⁴ muidugi tuleb tunnistada et al-Quaeda ja ISIS eksisteerivad paralleelselt ja koguni konkureerivalt (nagu näitab mh nendevaheline konflikt Jeemenis <https://mir-politika.ru/18078-husit-ot-vseh-problem.html>), kuid tegu on nõ kolmeastmelise arenguga: lokaalset asja ajav Taliban, regionaalne ja enda meelest kaitseloomuline al-Quaeda ning globaalsete ja ründavate ambitsioonidega ISIS.

Terrorismi vastasest võitlusest on saanud õpikunäide mõistelisest eksitamisest. Süürias Assad ja ISIS sisuliselt toidavad üksteist. Ühe või teise poole toetamise dilemma sõnastas suurepäraselt The Guardiani ajakirjanik: „toetades Assadi ISIS’e vastu teeme me sama vea kui Kissinger, kes toetas Pol Poti Põhja-Korea vastu.²⁵“

Lõpetuseks – Venemaa Föderatsioon püüab muutuvates oludes jätkata vana mängu ning seni näib see tal ka õnnestuvat. Kremli praeguse meeskonna jaoks on toimuv topelt-kasulik (nii siseriiklikult kui välispoliitiliselt) ning seetõttu jätkab ta taolist käitumist ka juhul, kui konkreetne konflikt peaks ammendumas.

25 Natalie Nougayrède, The west must resist playing Putin’s game in Syria. That way calamity lies. The Guardian http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/18/putin-syria-assad-kissinger-khmer-rouge-disgust?CMP=share_btn_fb